

המזור הבבליורפי

הרב מאיר וונדר

מפתח מוער

למאמרי רפואה והלכה שנדפסו בספרי השו"ת
ובכתבי-עת תורניים בשנת תשמ"ז

רשימה קודמת: לעיל עמ' 371-411.

תוכן הפרקים

5 — 1	רופאים ורפואה	א.
14 — 6	תפילין ותפילה	ב.
21 — 15	פיקוח נפש	ג.
51 — 22	שבת	ד.
69 — 52	מועדים	ה.
77 — 70	איסור וסכנה	ו.
86 — 78	טהרה	ז.
96 — 87	מילה, פדיון, כיבוד	ח.
112 — 97	השתלות	ט.
132 — 113	חולים	י.
139 — 133	ניתוחי מתים	יא.
155 — 140	נשים	יב.
159 — 156	נזיקין	יג.
166 — 160	מניעת הריון והפלות	יד.
171 — 167	הפרייה מלאכותית	טו.

רשימת הספרים וכתבי העת

1. אור הדרום כולל אברכים, מלבורן, אוסטרליה
2. אור לציון א' הרב בן ציון אבא שאול, ירושלים
3. אור תורה ישיבת כסא רחמים, בני ברק
4. אסיא המכון ע"ש ד"ר פ' שלזינגר לחקר הרפואה ע"פ התורה ליד המרכז הרפואי שערי צדק, י-ם
5. באהלי יעקב כוללים דחסידי סקווירא, שכון סקווירא ניו יורק
6. באר משה ח' הרב משה שטרן, ברוקלין
7. בדרך אפרת ישיבת שבות ישראל, אפרת
8. בית יצחק הסתדרות תלמידי ישיבת רבינו יצחק אלחנן, נוא-יארק
9. בנתיבי חסד ואמת חברא קדישא, תל אביב — יפו
10. ברקאי התנועה העולמית של המזרחי — הפועהמ"ז, ירושלים
11. בשבילי הרפואה בית החולים קרית צאנו ע"ש לניאדו, נתניה
12. דבר יהושע ד-ה הרב יהושע מנחם ארנברג, תל אביב
13. הליכות עולם מכון מדעי-טכנולוגי לעניני הלכה, ירושלים
14. זהב שב"א א' הרב דוד גרוס, ברוקלין
15. יד הלוי ג' הרב יצחק דב הלוי במברגר, וירצבורג
16. ילקוט בית נאמן ישראל משפחת ביגלאייזן, ברוקלין
17. יפה מראה הרב יוסף פנחסי, ירושלים
18. יתד נאמן ידע פרסומים בע"מ, רמת גן
19. כסא שלמה הרב שלמה מאזוז, טוניס
20. כתלנו תלמידי ישיבת הכותל, ירושלים
21. מאור החיים המכון שע"י הנהלת ישיבת ויזניץ, בני ברק
22. מאזני צדק הרב מנחם זכריה זילבר, ברוקלין
23. המודיע אגודת ישראל העולמית, ירושלים
24. מוריה הוצאת מוריה, ירושלים
25. המחנה החרדי קהל מחזיקי הדת (בעלזא), ירושלים
26. מנחת אלימלך הרב אלימלך וינטר, רחובות
27. מנחת צבי הרב צבי שפיץ, ירושלים
28. משנה הלכות י' הרב מנשה קליין, ברוקלין
29. משנה שכיר או"ח ב' הרב ישכר שלמה טייכטל, פישיטאן
30. המתכתא בית המדרש דמתיבתא תורה ודעת, ברוקלין
31. נועם שיח כולל נועם אליעזר דסקולען, ברוקלין

32.	ניב המדרשיה	חוג ידידי מדרשית נועם בפרדס חנה, תל אביב
33.	ניב המורה	הסתדרות מורי אגודת ישראל בא"י, בני ברק
34.	הסופר	התאחדות תלמידי ישיבת חתן סופר, ברוקלין
35.	סיני	מוסד הרב קוק, ירושלים
36.	ספר הזכרון	להרב בצלאל זולטי, מכון ירושלים
37.	סקירה חדשית	מטכ"ל קצין חינוך ראשי, תל אביב
38.	עדות	חוג בני הישיבות שע"י העדה החרדית, ירושלים
39.	ערב שבת	השכועון לקהילה הדתית, ירושלים
40.	פלא יועץ	הרב אליעזר פאפו, בלקן
41.	הפרדס	הרב שמחה עלברג, ברוקלין
42.	פרי הארץ	מדרשת ארץ ישראל, קדומים
43.	פרי תמרים	כולל תורה ויראה דרכינו יואל דסאטמאר, ברוקלין
44.	הצפה	התנועה העולמית של המזרחי, תל אביב
45.	קובץ רו"ש	לזכר הרב זלמן שמעון דבורקין, ברוקלין
46.	שאלות ותשובות	הרב משה חלאווה, ספרד
47.	שבט הקהתי א'	הרב שמאי קהת גרוס, ירושלים
48.	השבי"ט ז'	הרב שמואל טוביה שטרן, מיאמי
49.	שמעתין	איגוד מורים למקצועות הקודש במוסדות על יסודיים דתיים, בני ברק
50.	שנה בשנה	היכל שלמה, ירושלים
51.	שעלי דעת	ישיבת שעלבים, שעלבים
52.	שערים	פועלי אגודת ישראל, תל אביב
53.	שמו ראובן	הרב משה ראובן עלוש, טוניס
54.	שרידים	רבני אירופה, ירושלים
55.	תחומין	מכון צומת, אלון שבות
56.	תפארת ישראל	כולל תפארת ישראל, בני ברק

רשימת התשובות והמאמרים

א. רופאים ורפואה

1. חוכתו ושכרו של הרופא. הרב יהושע יגל. ברקאי ד, 60-68. הכשרת הרופא דומה להכשרת בעלי מקצועות אחרים, ואין להפריז בשכרם. מן הראוי שהציבור ישא בפרנסת הרופאים כמו שמחזיק בידי לומדי תורה, וכך יוכלו להתמסר לתפקידם מתוך יעוד.

2. חובותיו של רופא וקביעת שכרו. הרב יהושע יגל. ניב המדרשיה כ-כא, 117-124. רשימות רופאים, 184-187.
- בטיפול רפואי מקיימים מצוה גדולה, ומן הראוי ששכרם יוטל על הציבור כדי שיוכלו להתמסר להוסיף חכמה. מקצוע הרפואה שונה היום ממה שהיה בעבר, ובהתאם לכך גם כללי קביעת השכר.
3. האם מחוייב רופא לטפל בחולה גם בזמן אכילה ומנוחה. הרב יוסף שלום אלישיב, להרב יעקב יהודה פלק, בתשי"ז. ספר הזכרון (ז'ולטי), תג-תז.
- רשאי רופא לא לקבל את החולה במקום שאין מחסור ברופאים, והענין איננו דחוף ומסוכן.
4. הרפואה המודרנית בראי ההלכה. הרב מרדכי הלפרין. סקירה חדשית 34, 33-44, 6.
- סקירת מידגם בעיות כתוצאה מחידושי המדע הרפואי בימינו, הנדונות כיום בספרי ההלכה.
5. Rabbi Tsvi G. Schur. Illness and Crisis; Coping the Jewish Way. N.Y., NCSY & OU, 1987. 95 p.

ב. תפילין ותפילה

6. איטר יד אם יחמיר להניח תפילין גם על ימינו שהוא שמאל דעלמא. הרב יצחק יעקב וייס, לר' אלכסנדר אליעזר קנופולר. פרי תמרים כה, יא-יד. הרב מאיר אייזיקזון. יד-יט. הרב שרגא פייביש שנעבלג. כ. הרב שאול ברייש. כ-כב.
- חומרא היא לחוש לקבלת האריז"ל, ולהניח בבית שוב גם על יד ימין, ואפשר שראוי שיתחיל לנהוג כן מגיל י"ח.
7. חולה בשיתוק ידים לענין הנחת תפילין. הרב דוד גראס. זהב שב"א ח"א, סי' כ, עמ' קג-קז.
- אין הוא פטור בגלל מחלתו, ויכול אפילו קטן לקשור לו.
8. בר מצוה שידו הימנית משותקת ואינו יכול לקשור בה התפילין, אם ניח בימנית ויקשור בשמאלית. הרב שלמה מאזוז, להרב ח"ב, בתשי"ג. כסא שלמה, אר"ח, סי' ח, עמ' ו-ז.
9. שינוי מקום יציאת הרעי בניתוח לתוך הבטן, לענין קריאת שמע ותפילה. הרב יקותיאל יהודה הלברשטם. בשבילי הרפואה ח, ז-יא.
- יש צדדים להקל כשנכנס לכלי סגור מכוסה.

10. קצר רואי לגבי צואה בכמה משער. הרב בן ציון אבא שאול. אור לציון ח"א, אר"ח, סי' ט, עמ' לה.
- קצר רואי ישער כאדם בינוני כדין הסומא, אבל בעל ראיה טובה ביותר — ישער לפי ראייתו שהיא יותר מאדם בינוני.
11. כהן שהיה בבית חולים עם היולדת ובא מאוחר לבית הכנסת, אם יעלה לדוכן כשהוא עדיין בקריאת שמע. הרב משה שטרן. באר משה ח"ח, סי' נט, עמ' קב-קד.
- אם יש כהנים אחרים יצא לחוץ, ואם רק הוא שם או עוד אחד עמו — יעלה. — רופא היודע מחלה קשה בארוס, ואין לו נגיעות של קנאה ושנאה עם משפחת הכלה, רק כוונתו לשמים, רשאי וחייב להודיע להם על כך להצילם מסבל. — כשאחד הילדים חלה באכעבועות (טשיקן פאקס), אפשר לשלוח את האחים והאחיות לבית הספר, ואף אם ידביקו את האחרים — אין זו מחלה מסוכנת. אבל כשגם האחים נדבקו אין לשלחם, כי בודאי ידביקו את האחרים.
12. עליה לתורה למי שאינו יודע לקרות. הרב אברהם דוד הורביץ, לעורך. מאור החיים ח, מו-מח.
- נוהגים לקרוא סומא לתורה כרמ"א, ט"ז ומג"א, ודלא כשאלת יעבץ ואביו החכם צבי.
13. ברכת על נטילת ידים למי ששבר ידו והושמה בגבס. הרב עובדיה יוסף. ערב שבת, ח' סיון תשמ"ז, 19.
- יכרך על נטילת ידים ולא על נטילת יד.
14. מנין בבית היולדת. הרב משה שטרן. באר משה ח"ח, סי' קכ, עמ' קעז.
- מקור המנהג כדי שתוכל לברך הגומל, אבל לא נוהגים כן, ואין לאשה לברך, רק תענה אמן כשבעלה עולה לתורה.

ג. פיקוח נפש

15. חילול שבת לצורך פיקוח נפש, האם עדיף לעשות כלאחר יד או על ידי קטן. הרב אלימלך וינטר, להרב זלמן נחמיה גולדברג. מנחת אלימלך, עמ' רלז-רנג.
- סובר שעדיף לעשות בעצמו כלאחר יד. בתשובות רז"נ עומד על דעתו, שעדיף על ידי קטן.

16. הכניס עצמו למצב סכנה. הרב גבריאלי צינר. בשבילי הרפואה ח, עו-פ. מחללין שבת עבורו.
17. כניסה לספק סכנה כדי להציל חברו מודאי סכנה. רבי מנחם מנדל שניאורסון. אור הדרום ד, א-ה.
לדעת רש"י והרמב"ם אין חייב לסכן עצמו כדי להציל את חברו.
18. המותר לאדם להכניס עצמו בספק סכנה כדי להציל חברו מסכנה ודאית. הרב אלימלך וינטר. שמעתין 87, 45-50. אברהם קורמן. 89-88, 89-92. חייב להציל חברו רק כשאינו מסכן את עצמו.
19. החילוק שבין אונס ופיקוח נפש. הרב חיים שמואל זאב ביער. באהלי יעקב, ניסן תשמ"ז, נז-נט.
כאונס הוא בר חיובא אלא שאינו יכול לקיים, ובפיקוח נפש הוא פטור ואין כאן חיוב כלל.
20. יסודות בהלכות צבא. פרק מספר בהכנה. פרי הארץ ט, 43-59.
מניעת הצורך בחילול שבת לשם הצלת נפשות, כשהמניעה או הגרימה נעשים ביום חול.
21. בד"ץ "ונשמרתם": הגדרת הסיכון בהלכה. הרב משה דוד טנדלר. בית יצחק טו, 68-72.
- איסור תורה להסתכן בדבר המנוגד לחוקי הטבע המוסכמים, ואינו יכול לומר שמתכוין למצוה וכדומה. כשאינו מנוגד לחוקי הטבע — תלוי בהסכמת האנשים, ומותר בסכנה רחוקה או בצורך לחברה, כגון בניית גשרים או כריית פחם.

ד. שבת

22. בליעת כדור רפואה עם מים לפני קידוש. הרב שמאי קהת הכהן גראס. שכט הקהתי ח"א, סי' קט, עמ' צב.
מותר לבלוע בליל שבת כדור שאין לו טעם, וכשאינו צמא אזי אפילו עם מים. ביום כל שכן שמוחר.
23. קידוש ליל שבת ואכילה בשבת בכוקר לפני התפילה. הרב משה שטרן. באר משה ח"ח, סי' ריט, עמ' ריג.
הביא בליל שבת את אשתו לבית החולים, וכשחזר כבר עלה השחר ואינו יכול להתפלל מבלי לאכול, יקדש תחילה הקידוש של ליל שבת בשם ומלכות — ויאכל.

24. כדיני רצה והחליצנו. הרב ישראל גרוסמן. ספר הזכרון (זולטי). תעא-תעו.

זקן שראיתו לקויה ואינו יודע לקרוא בסידור רצה ואין מי שיעזור לו בזה, יכול בכל זאת לברך ברכת המזון כשישנן המלים רצה והחליצנו ביום השבת הזה.

25. הכאת אשתו החולה לבית הכנסת בשבת ככסא גלגלים לחגיגה משפחתית חשוכה. הרב אלימלך שכטר. בית יצחק כ, 236-237. יש בכך תרי דרבנן, ויכולים ע"י גוי, ילד, ואף ע"י הבעל.

26. עגלת נכים חשמלית בשבת. יאיר מאיר. תחומין ח, 37-48. הצעות טכנולוגיות לפתרון בעית עגלת הנכים, עם מכתבו של הרב ישראל רוזן, ותשובת הרב שאול ישראלי.

27. טלטול מאוורר הפועל מערב שבת לשנותו לצד אחר. הרב משה שטערן. באר משה ח"ח, סי' לא, עמ' סט.

טלטול המאוורר אינו נקרא לצורך גופו ואסור, אלא אם כן הוא חולה והאוויר הקר מזיקו, יכול לסמוך על ספר ים יששכר שמתיר.

28. פתיחת ברז המים החמים בשבת לצורך חולה או איזה מיחוש. הרב משה שטרן. באר משה ח"ח, סי' ריז, עמ' ריב. יפתח תחילה לצורך שתיה או כישול, ואחרי כן ישתמש מהמים לצורך חולה.

29. כישול לחולה והשתמשות בו לכריא. הרב אלטר אליהו הלוי רובינשטיין. בשבילי הרפואה ח, מב-נח. בחולה שיש בו סכנה מותר במוצאי שבת גם לכריא.

30. כריאים היושבים יומם ולילה בבית חולים ליד החולה, אם יכולים לאכול ממה שהוחם בשבת לחולה שיש בו סכנה, או לשחות ממים חמים שהביאו לחולה. הרב משה שטערן. באר משה ח"ח, סי' פ, עמ' קלב. קשה להתיר דבר התמוה לרבים, אבל מעיקר הדין — בחשאי מותר כשהוחם ע"י נכרים.

31. חולה בחולשה כרונית הנקראת אסטינה ואין בה סכנה, אם מותר לבשל או לצלות לו בשבת פחות מחצי כישול, כי הרופאים ממליצים לו לאכול בשר כל יום. הרב יוסף פנחס. יפה מראה, סי' י, עמ' קלב-קמו. אם אי אפשר ע"י גוי או בשינוי ואינו יכול במאכל אחר, מותר לבשל לו פחות מחצי כישול.

32. השוחט והמבשל לחולה בשבת. ניב המורה יא, שנח-שסו.
כירור שיטות הראשונים בסוגית מסכת חולין דף טו ע"ב.
33. ניקוי בקבוק התינוק במקום מחלה וסחיטת שער בשבת. הרב משה שטרן.
באר משה ח"ח, סי' רמת, עמ' רמב.
ילד שחלה בקיץ במחלה הדורשת נקיון מוחלט, ולפי ציווי הרופא יש לנקות הבקבוק במסרק — יעשה ע"י נכרי, ואם אי אפשר — ע"י קטן, ואם אי אפשר — גם גדול יכול במברשת ששערותיה פרודות.
34. בדיקת שתן ע"י צביעת נייר כימי. הרב משה שטרן. באר משה ח"ח, סי' כד, עמ' נג-נה.
מעוברות הסובלות מלחץ-דם גבוה, יכולות להטיל מי רגלים בשבת על נייר כימי מיוחד, שלפי צבעו יכולה לדעת אם עלה לחץ הדם — ועליה לפנות לרופא.
35. זריקה בשבת לחולה שאינו מסוכן. הרב עובדיה יוסף. ערב שבת, ט"ו סיון תשמ"ז, 19.
מותר להזריק, ואין להחמיר בזה כלל.
36. תורת היולדת. מהדורה שניה מסודרת מחדש עם קנ עמ' נוספים. נערכה ע"י הרב יצחק זילברשטיין וד"ר משה רוטשילד. בני ברק, מכון הלכה ורפואה שע"י בי"ח ב"ב מעיני הישועה, תשמ"ז, תכח עמ'.
37. הערות על ספר תורת היולדת. הרב אלימלך וינטר, להרב יצחק זילברשטיין. מנחת אלימלך, רנד-רעא, עם תשובתו.
גם: הערות על ספר שמירת שבת כהלכתה בעניני פיקוח נפש, ותשובת הרב יהושע נויבירט, עמ' רעב-רעו; חליפת מכתבים עם הרב אברהם רון — על חולה בתענית יום הכיפורים ושאר איסורים, רעז-רפב.
38. גדרי דיני יולדת ביוצא דופן. הרב שמחה כונס ולדנברג. עדות ב, נב-סא.
חילוקי דינים לענין תעניות, שם ילוד, זכות עליה לבעל, ומילה בשבת.
39. שו"ת מעשה חושב. חלק ב: עניני רפואה בשבת. הרב לוי יצחק היילפרין. ירושלים, מכון מדעי טכנולוגי לעניני הלכה, תשמ"ז, שעד, 8 עמ'.
שער א: מתקני ומכשירי רפואה בשבת, סי' א-ז; שער ב: רפואה בשבת, סי' ח-ט; שער ג: רישום רפואי בשבת, סי' י-יז.

40. דין חולה שאין בו סכנה בשבת. הרב אברהם שפיצער. באהלי יעקב, ניסן תשמ"ז, לט-מד.
 ברור השיטות מה מותר לעשות בשבילו בשבת.
41. מצטער הרבה בשבת, לענין לאכול ולשתות רפואות. הרב יחזקאל פלדברגר. קובץ רז"ש, 202-211.
 לדעת מור וקציעה ואגלי טל מותר כשיש כאבים חזקים, אבל לדעת כלכלת שבת ושו"ע הרב אסור.
42. אם מותר לחלל שבת להציל חברו על ידי קמיע או סגולה. רפאל צבי יהודה שמירט. נועם שיח, קסו-קעב.
 לקט דעות אם מותר לחלל שבת רק לרפואה טבעית או לא.
43. אם מחללים שבת כדי לרפאות מי שאינו בן דעת, כדי שיהיה בן דעת ויקיים מצוות. הרב אלעזר הכהן כהנאו. ספר הזכרון (זיולטי). תקפד-תקצ.
 מחללין שבת גם בספק הצלה מהמרה, וכן גם לעשותו בן דעת וישמור שבתות הרבה.
44. רפואת נכרי בשבת. הרב ישראל מאיר לאו. שרידים ח, יט-כה.
 יש לרפא נכרי בשבת משום איבה וסכנה לישראל, ומחלוקת אם יטול שכר.
45. חזרת רכב הצלה בשבת. הרב בן ציון הכהן שטרסר. הסופר יד, כז-לג.
 אסור לישראל לחזור במכוניתו הביתה, ומותר רק אם גוי ינהג במכונית. רופא או אנשי הצלה יכולים לחזור בשלושה סייגים, ואם לא נתמלאו — אסור.
46. נסיעת רופא לתורנות וממנה מחוץ לתחום שבת. הרב מרדכי הלפרין, לד"ר ישראל יולס. אסיא מב-מג, 46-51. ספר אסיא ז, 241-246.
 שתי תשובות של הנחיות אחרי התיעצות עם הרב ישראל זאב גוסטמן והרב שלמה זלמן אויערבך, כולל מכתבו של הרב אביגדור נבנצל.
47. רופא בכית חולים חילוני, וצריך לטפל בבני מיעוטים או במחללי שבת במלאכות דאורייתא. הרב יוסף פנחסי. שו"ת יפה מראה, סי' ו, עמ' פה-צח.
 לכתחילה עדיף שבית החולים יסדר בשבת תורנות של רופא נכרי, וכשאי אפשרות — מותר לרפא גם במלאכות דאורייתא.

48. כשצריך לקחת רפואה כל השבוע חוץ מיום אחד, מתי יקח כשחלו שבת ויום טוב סמוכים. הרב שמאי קהת הכהן גראס. שבט הקהתי ח"א, סי' קנו, עמ' קיח-קיט.
- יקח התרופה ביום טוב ולא בשבת, וכשיש שני ימים — יקח ביום טוב שני.
49. חילול שבת יותר מההכרח להצלת חולה שיש בו סכנה. הרב אשר זליג וייס. בשבילי הרפואה ח, נט-עה.
- בירור דעת המגיד משנה בפרק ב מהלכות שבת, הלכה יד. — דיונים נוספים: הכניס עצמו למקום סכנה; חילול שבת באיסור דרבנן לבירור מצב החולה; קדושת החיים.
50. שתית יין חם בשבת לרפואת שיעול. הרב שמאי קהת הכהן גראס. שבט הקהתי ח"א, סי' קכב, עמ' צח-צט.
- מותר לשתות יין חם גם כשמכוין לרפואה. שמן זית אין לשתות לרפואה, אבל כסגולה לזכרון מותר.
51. מעלים אוזניים בשבת. ד"ר עלי טל-אור (טרטנר). אסיא מב-מג, 52-61. ספר אסיא ז, 267-276.
- דוגמא לדיון הלכתי-אורתופדי בנושא הפריקות (החזרת עצם למקומה).

ה. מועדים

52. אכל את הכזיתים בליל פסח ותקפו שלשול, אם צריך לחזור ולאכול עוד פעם. הרב שמאי קהת הכהן גראס. שבט הקהתי ח"א, סי' קמט, עמ' קיד.
- כשיש לו מחלת השילשול והוציא מה שאכל — יצא, אבל אם עדיין לא ברך ברכת המזון — ספק אם יברך.
53. הטיפול בתינוק ביום טוב. הרב משה שטרן. באר משה ח"ח, סי' רל-רלא, עמ' רכא.
- אין לדחוק משפופרת משחה עבה על בשרו האדום שליד הערוה, מחשש ממחק דאווייחא, אבל משחה רכה יכול, ובלבד שלא ימרח באצבעו. עדיף להשתמש בשמן נוזלי, אף שאינו מרפא כל כך. יש אופנים המאפשרים לרחוץ את התינוק ביום טוב.
54. ניקוי מחט באש ביום טוב. הרב משה שטרן. באר משה ח"ח, סי' קצ, עמ' רד.
- מוטב להכין מערב יום טוב או לטבול באלכוהול, וקשה להתיר לנקות באש לצורך רפואה, ובכל אופן יעשו בדרך שינוי.

55. תוספת מים ביום טוב למכשיר אדים (וועפארייזער) שאינו חשמלי. הרב משה שטרן. באר משה ח"ח, סי' קמה, עמ' קפו. חילוקי דינים באיזה אופן מותר להוסיף מים קרים שיתבשלו.
56. גירגור הגרון ביום טוב שני. הרב משה שטרן. באר משה ח"ח, סי' קמט-קנ, עמ' קפח. מי שיש לו כאב גרון — לא יגרר בשבת אף אם ישתה את המים אחר כך, וגם ביום טוב לא ישתה דבר של רפואה, אבל ביום טוב שני במקום צער מותר. — מותר לקחת כדורי שינה ביום טוב שני, ואפילו כלי צער.
57. תענית תשעה באב כשסכנה בדבר. הרב יהושע מנחם ארנברג. שו"ת דבר יהושע ח"ה, סי' טו, עמ' ט. כתש"ד הורה בכרגן-בלזן להקל קצת בתענית תשעה באב, אך לא ביום כיפור, לפי סברת המאירי והאור זרוע.
58. דינה של מעוברת שיש להקל בה בשאר תעניות. הרב שמאי קהת הכהן גראס. שבט הקהתי ח"א, סי' קסט, עמ' קכט. בספר מקור חיים לבעל חות יאיר פסק שמעוברת נקראת משהוכר הולד, ולמעשה אחרי ארבעים יום יש להקל.
59. יולדת בתשעה באב. הרב משה שטערן. באר משה ח"ח, סי' כ, סק"ו, עמ' מד. כשחל בשבת ונדחה ליום ראשון והוא יום ל"א ללידתה — חייבת להתענות.
60. יולדות תוך ל' ומעוברות, אם צריכות להתענות בתשעה באב נדחה. הרב מנחם זכריה זילבר. שו"ת מאזני צדק, או"ח, סי' נח, עמ' קעד-קעו. יש להקל בתשעה באב נדחה שאין צריכות לצום.
61. תענית בצום גדליה, כשלדעת הרופאים לא יוכל להתענות ביום כיפור. הרב משה שטערן. באר משה ח"ח, סי' לד, עמ' עא. יתענה בכל זאת, ואם לא יוכל ביום כיפור — הרי הוא אנוס ומותר לאכול. מכל מקום אם אוכל לשם שמים כדי שיוכל לצום בכיפור, יש לו על מי לסמוך.
62. דין יולדת לענין יום כיפור. הרב יצחק דב הלוי במברגר, בתרל"ו. יד הלוי ח"ג, סי' מג-מד, עמ' יט. שבעת הימים הם מעת לעת, ולכן צריך לדעת ביום כיפור מתי היתה שעת הלידה. אם היא חולה מותר, ותתלה הכל בדעת הרופא.

63. דין פחות פחות מכשיעור לחולה ביום הכיפורים. הרב משה הלוי שטיינברג. מוריה קעג-קעד, לו-מח.
- יש לפסוק שיאכל פחות מכשיעור, ולא כהמגיד משנה שיאכל כדרכו.
64. חצי שיעור ביום הכיפורים. הרב בן ציון נשר. שערים, ער"ה תשמ"ח, 13. עצתו של רבי ישראל סלנטר לשעת הסכנה, שאדם יאסור עליו לפני יום כיפור בנדר כל מאכלים ומשקים שבעולם.
65. חולה ביום הכיפורים לאור ההלכה. הרב יונה מצגר. שערים, ער"ה תשמ"ו, 25. סדר האכלת החולה פחות פחות מכשיעור.
66. דין אכילה לחולה ביום הכיפורים. הרב יונה מצגר. שנה בשנה תשמ"ז, 154-147. פרטי ההלכות אימתי צריך קביעת רופא להצריך חולה לאכול.
67. סומא אם חייב בנר חנוכה. הרב שמואל טוביה שטערן. שו"ת השבי"ט ח"ז, אר"ת, סי' עד, עמ' קנו. צריך עיון אם יש לחלק בין נר שבת, הכדלה ונר חנוכה.
68. האם יכול לכתחילה להיות סופר מגילות, מי שעושה כל מלאכתו בשמאל וכותב בימין או להיפך. הרב שמאי קהת הכהן גראס. שבט הקהתי ח"א, סי' לא, עמ' לו. לכתחילה ירגיל עצמו לעשות כל מלאכתו גם בימין, ואם אינו יכול — מותר לכתחילה לכתוב מגילת אסתר.
69. טומטום שנקרע ונמצא זכר. רבי אליעזר פאפו. שו"ת פלא יועץ, סי' א, עמ' 12-1, 44. אם קרא המגילה להוציא אחרים ונתברר שהוא זכר, ספק אם אומרים איגלאי מילתא למפרע ויצאו ידי חובתן.

7. איסור וסכנה

70. מראית עין בכשר בחלב, כשאפשר לתלות שמבשל לצורך רפואה. הרב מנשה קליין, להרב שמואל שמלקא פרידמן, בתשל"ה. משנה הלכות ח"י, סי' צה, דף נא-נב. ביאור דברי הש"ך בגדרי מראית עין אצל חולה.

71. חולה שאוכל ושותה בקושי, אם צריך להמתין שש שעות אחרי בשר, או שמספיק שלוש שעות. הרב שלמה מאזוז ומוהרמ"ך (= הרב כלפון משה הכהן), בתרפ"ט. כסא שלמה, יו"ד, סי' כו, עמ' קיז. יש להקל לחולה אחרי שעה או קינוח והרחח לפי ענינו, ואפילו אכל בשר בהמה.

72. למה השמיטו הפוסקים הרכה דברים האסורים משום סכנה. הרב מנשה קליין, להרב יוסף יצחק לרנר. משנה הלכות ח"י, סי' קא, דף נה-נו. הרכה עניני סכנה נשמטו משום שנשתנו הטבעיים ושומר פתאים ה', אבל המחמירים להיזהר בהם — חלילה להקל להם.

73. מי צריך להרחיק עצמו בענין העישון: המזיק או הניזק. הרב שמאי קהת הכהן גראס. שבט הקהתי ח"א, סי' שלב, עמ' רמב. אין לעשן במקום ציבורי, ועל המזיק להרחיק עצמו.

74. כניסה לבית כסא עם תרופות. הרב משה שטערן. באר משה ח"ח, סי' מא, עמ' עח.

כשהרופא ציוהו שילך תמיד עם תרופות, יכול להכניס אותן לבית הכסא כיון שהן מכוסות תמיד, ואין זה דומה לאוכלין ומשקין.

75. רפואות הנעשות מבעלי חיים ונפסלו מאכילת כלב. הרב מנשה קליין, להרב חיים רוזנברג. משנה הלכות ח"י, סי' קי, דף סא-סב; סי' קיב, דף סג.

כל השנה מותר, ולפסח קשה להתיר אא"כ לחולה שיש בו סכנה.

76. איסורי דרבנן לחולה שאין בו סכנה. הרב משה דוד טנדלר. בית יצחק, יט, 90-94.

אין להתיר סוכריה נגד שיעול שיש בה גליצירין מנבלות וטריפות, אם הוא כדרך אכילתו ויש לחיך הנאה ממנו.

77. ברכה על נסיוני דחלבא דעכו"ם בשעת הדחק גדול. הרב משה שטערן, בתרצ"ט. באר משה ח"ח, סי' רנא, עמ' רמו.

החייב לשתות בציווי הרופאים נסיוני דחלבא (מאלקען) מחלב עכו"ם, יכול לברך תחילה וסוף מכיון שהותר לו, ומהיות טוב יקח עמו עוד דבר שברכתו שוה — ויפטור האיסור.

ז. טהרה

78. הבולעת כדורים לשנות הוסת. הרב דוד גראס. זהב שב"א ח"ב, סי' יז, עמ' סג-סד.

נותנים עליה לחומרא דין של וסת הגוף ווסת האונס גם יחד.

79. מעוברת בתוך ג' חודשים, אם צריכה לחוש ליום הוסת. הרב מנשה קליין, להרב לייבל ויליגר. משנה הלכות ח"י, סי' קלז, דף עו:-עזו. לדעת רוב הפוסקים אין אשה מסולקת דמים עד מלאת ג' חדשים, ואעפ"י שהרופאים קבעו קודם לכן בבדיקותיהם שהיא מעוברת.
80. כשהילד יוצא דופן, אם יש לאם דין מינקת שאיכריה מתפרקין. הרב מנשה קליין, להרב שלום שפירא. משנה הלכות ח"י, סי' קכו-קכז, דף עב:-עג.
לכאורה נראה שאין דינה כמינקת שהיא מסולקת מן הדמים.
81. אשה שיש לה מכת טחורים, וראתה דם מחמת המכה. הרב משה פייריה, בשו"ת פלא יועץ, סי' י, עמ' 242-243.
אמרה לבעלה שהיא טמאה, וחזרה ונתנה אמתלה שטעתה בדם טחורים — נאמנת, אבל לא כשאמרה בפני רבים.
82. אשה שאינה יכולה לטהר עצמה ואומרת שיש לה מכה. רבי דוד טעבלא מליסא. ילקוט בית נאמן בישראל, כד-לא.
אין בעלה צריך לגרשה ומותרת לו בתנאים מסויימים — מפני שתולין במכתה, אם יסכימו לכך גדולי בעלי הוראה. וראה: 147.
83. הוצאת רחם לאשה מצטערת. הרב מנשה קליין, להרב ישראל אלטוסקי. משנה הלכות ח"י, סי' רי-ריא, דף קכד:-קכו.
רק במקום פיקוח נפש יש להתיר להוציא הרחם, אבל לא לנוחיות להפסיק דימום, כי זהו איסור סירוס.
84. כשהרופא אוסר לו או לה לקיים מצות עונה, אם תטבול בכל זאת. הרב משה שטערן. באר משה ח"ח, סי' צא, עמ' קמד.
מעיקר הדין תלך להתיר כל קירבות, ולמעשה אל תלך.
85. אם יולדת יכולה לטבול ביום, כשתוסיף יום אחד על חיובה. הרב שלמה מאוזו. כסא שלמה, יו"ד, סי' מט, עמ' קמת.
אין לטבול ביום בשום אופן, ואין דין יולדת שונה מאחרות כשאין חשש לצינה או סיבה מוכרחת.
86. אם צריך לרכך יבלת לפני הטבילה. הרב מנשה קליין, להרב שלום שפירא. משנה הלכות ח"י, סי' קמא, דף פ.
לדינא אין צריך לרכך יבלת, אלא אם כן יש בה בקעים ונכנס בהם דבר החוצץ — שצריך לנקות היטב.

ח. מילה, פדיון וכיבוד

87. מילה בתינוק ירוק (געהל), ונאמנות בדיקת הרופאים ביל"י רובי"ן. הרב מנחם זכריה זילבר, להרב יחזקאל מייזלש, כתשל"ח. מאזני צדק, יו"ד, סי' יח, עמ' ער-רעג.

כמה שנוגע למקצוע הרפואה ולא על גוף פרטי, רופאים נאמנים, אבל אין לסמוך עליהם למול כשהתינוק ירוק עדיין, דהיינו יותר משבע נקודות. בכל אופן אין צריך להמתין לו ז' ימים, רק כשהרופא אומר שהיתה לו מחלה. כשהיה ירוק מאד ובלאו הכי לא מלו אותו כיום השמיני, יש להמתין לו ז' ימים משהגיע לז' נקודות, או משנראה שסרה הירקות.

88. תינוק ירוק (געהל) אם צריך ז' ימים להברותו. הרב מנחם זכריה זילבר, לרבי משה יהודה ליב רבינוביץ ממונקאטש, כתשל"ז. מאזני צדק, יו"ד, סי' טז-יז, עמ' רסו-ער.

כשהרופאים קובעים על סמך בדיקות בילירובין שאין לתינוק מחלה, אין צורך להמתין ז' ימים. כשנולד בשבת וחלה ונתרפא בו ביום, יכולים למולו בשבת הבאה.

89. מל תינוק חולה או תוך ז' ימים להברותו, אם צריך להטיף ממנו אח"כ דם ברית. הרב מנחם זכריה זילבר, כתשל"ז. מאזני צדק, יו"ד, סי' טו-יח, עמ' רסג-רסה. לא נחשב כמל תוך זמנו שיצטרכו הטפת דם ברית, אבל חילול שבת הוא למולו בשבת.

90. פדיון הבן אחרי שהפילה פעמיים. הרב משה שטרן. באר משה ח"ח, סי' רנ, עמ' רמד-רמו.

כשלבדברי מנהל בית החולים היה רק דם קרוש וחתיכת בשר בלי ריקום איברים, יפדה עם ברכות בלי שם ומלכות.

91. בכור שנולד טריפה, והרופאים ניתחו מיעיו וחי — אם יפדוהו. הרב משה שטרן. באר משה ח"ח, סי' קכא, עמ' קעז. יפדוהו בלי ברכה, ובמתנה על מנת להחזיר. אם חי שנה אחרי הניתוח ונפטר, פטורים להתאבל עליו.

92. אם מותרת בת קטנה להזריק לאמה המעוברת. הרב מנשה קליין, להרב שלום דובר חייקין. משנה הלכות ח"י, סי' שח, דף קעג.: כודאי סכנה לולד מותר, וכספק יש להזמין אחות. למעשה עדיף תמיד להזמין רופא או אחות נכרים.

93. תלמיד כולל באנגליה, והוריו החולים דורשים ממנו שיבוא אליהם לאוסטרליה. הרב מנשה קליין, להרב יוסף לובנשטיין. משנה הלכות ח"י, סי' קנה, דף פו-פו.
- הנחת האמינית להורים, שבנם עוסק בתורה במקום שמצליח ביותר. מכל מקום ילך מדי פעם לבקרם, לבד או עם אשתו. על אף ההוצאות הגבוהות.
94. חיוב סומא לקום מפני תלמיד חכם. הרב שלמה מאזוז. כסא שלמה, חו"מ, סי' י, עמ' רחצ.
- יש הידור בקימת סומא, ולכן חייב לקום אף שאינו רואה את התלמיד חכם.
95. סיכה בשמן של שביעית לרפואה. הרב דוב מאיר אייזנשטיין. מוריה קעט-קפ, צד-צז.
- כפאת השולחן פסק כהתוספתא, שאפשר לסוך שמן על מכתו, אבל לא במוך או במטלית, ואעפ"י שהרמב"ם השמיט דין זה.
96. קדושת שביעית בחרופות. הרב אברהם רייסנר, ותשובה לדבריו מחכם אחד. תפארת ישראל ד, זכרון דבורה, 62-66.
- מחלוקת אם בטלה מהן קדושת שביעית.

ט. השתלות

97. גבול החיים והמוות לפי ההלכה. הרב שלמה גורן. הצפה, ה' חשוון תשמ"ז, ג.
- האדם נחשב מת כאשר מת גזע המוח שבו תלויה הנשימה, ולא בלב שיכול עדיין להמשיך לפרפר.
98. קביעת רגע המוות. ד"ר שמואל וייס. כתלנו יב, 117-122.
- התקרמות הרפואה כשטחי החייאה והשתלת איברים מציבה בעיות שלא היו בעבר בהלכה.
99. תמיהות וספיקות בקביעת מות המוח. הרב בן ציון נשר. שערים, כ"ד חשוון תשמ"ז, 10.
- בהפסקת פעילות גזע המוח אין לראות את מותו של האדם.

100. החלטות מועצת הרבנות הראשית בנושא ההשתלות. ברקאי ד, 11-17, עם מכתבו של הרב משה טנדלר לפרופ' פנחס. השתלת איברים על פי ההלכה. הרב מרדכי אליהו. 18-31. בהיתר השתלת לב כיום. הרב שאול ישראלי. 32-41.
- היסודות להחלטת הרבנות הראשית להחיר השתלות לב כתנאים מסויימים.
101. השתלות לב בישראל. אסיא מב-מג, 70-91. ספר אסיא ו, 27-40. ספר אסיא ז, 129-136.
- כולל: נוסח החלטות מועצת הרבנות הראשית עם הערות ומראי מקומות מהרב מרדכי הלפרין; ההוראות של הרב דברי פרופ' א"ס אברהם על קביעת זמן המוות; סקירת פרופ' ח' סומר על הבסיס המדעי-רפואי לקביעת מות המוח, עם ציורים וביבליוגרפיה. בעמ' 62-69: ח' גראוס על השתלות כבד באנגליה (ספר אסיא ז, 231-238).
102. בהיתר השתלות לב כיום. הרב שאול ישראלי. אסיא מב-מג, 95-104. ספר אסיא ז, 167-176.
- ביאור היסודות להחלטת הרבנות הראשית, שבתנאים מסויימים מותר.
103. על השתלת לב. הרב שמואל הלוי וונדר, להרב משה הלברשטם. אסיא מב-מג, 92-94. ספר אסיא ז, 163-165.
- נטילת הלב כאשר הוא עדיין פועם יש בה משום רציחה, ואין לקבל קביעת הרופאים על מוות מוחי. ההיתר שניתן לרופאים לרפאות לא נאמר על פעולה כזו, שהיא נגד מציאות בריאת האדם ושינוי גמור במעשה בראשית.
104. השתלות לב. הרב שמואל ואזנר. בשבילי הרפואה ח, יב-טו. טעמי האיסור לבצע השתלות.
105. השתלות לב לאור ההלכה. הרב פנחס אליהו אייזנטל, ושיחה עם ד"ר אברהם שטיינברג. המחנה החרדי, ט' חשון תשמ"ז, 16-18.
- לקביעת המוות דרושה הפסקת פעילות המוח, הלב והריאות.
106. ניתוחי השתלת לב ואיברים. הרב אלעזר הכהן כהנוב. המתיבתא י, סיון תשמ"ז, מ-סה.
- מת קליני אינו מת, ונחשב רוצח מי שמנתקו ממכונת הנשמה ומוציא את לבו. מותר לקחת כבד מתינוק נכרי שמת קלינית, להשתילו במי שאחרת בודאי ימות וכך אולי יחיה.

107. באיסור השתלת לב וכבד. הרב אליעזר יהודה וולדינברג. המודיע, ד', י"ב חשוון תשמ"ז, ה, (ויתר), כ"ד כסלו תשמ"ז, ה; הפרדס, כסלו תשמ"ז, 11-8, אדר, 10-7, סיון, 9-8.
- עיקר החיות תלויה בלב ולא במוח, וכל עוד יש לו פעימת לב עצמית — דינו כחי לכל דבר. גם מצד המושחל אסור, שהרי עושים אותו טריפה. הנשימה היא הקובעת חייו של אדם — ולא מוות קליני של גזע המוח, על כן הוצאת לב או כבד היא רציחה.
108. איסור השתלת לב או כבד. הרב שמואל ווזנר, הרב נסים קרליץ, הרב נתן גשטטנר. המודיע, כ"ב חשוון תשמ"ז, א.
- מכשירי הרפואה החדשים לא ישנו את ההלכה שהחיות תלויה בלב.
109. השתלת כבד לאור ההלכה. הרב שלמה גורן. הצפה, כ"ח תשרי תשמ"ז, 5; י"ב חשוון, 8.
- יש להתיר נטילת כבד מחולה שמוחו מת עד הגזע, רצוי בהסכמת התורם, ומכיון שאחוז ההצלחות כיום מעל 50%, וסיכון חיי המושחל הוא סיכוי הצלתו. עם הערות הלכתיות מהרב חיים דוד הלוי, ותשובה להשגותיו.
110. בהיתר השתלת כליה. הרב עובדיה יוסף. אור תורה, רלא, תרמג-תרמט; רלב, תשיא-תשכב. הרב שריה דבליצקי, רלד, תתעה-ז.
- רשאי ומצוה לתרום כליה להצלת אחר, מכיון שאחוזי ההצלחה גבוהים. הר"ש דבליצקי אוסר, מפני שפוגע בכריאותו ומסתכן.
111. השתלת איברים. הרב זלמן שמעון דבורקין. קובץ רז"ש, 58.
- מותר להשתיל קרנית עין של מת נכרי בעין של יהודי, וכן הסכים הגרי"א הנקין.
112. הוצאת קרום עין של מת לצורך השתלה רפואית. הרב בן ציון אבא שאול, להרב עובדיה יוסף, בתשי"ט. אור לציון ח"א, יו"ד, סי' כח, עמ' קעה-קעט.
- אין להתיר הוצאת הקרום מעין ישראל, רק משל נכרי.

י. חולים

113. הזיקנה לאור המקורות ביהדות. הרב משה אביטל. בנתיבי חסד ואמת, תשמ"ז, 135-130.
- סקירה כללית של הנאמר במקורות על הזיקנה.

114. ביקור חולים
Bikkur Cholim; visiting the sick. Rabbi Aaron Levine.
Toronto, Zichron Meir Publications, 1987. 26,188 p.
115. סדר תקון לחולה. כולל ח"י מזמורי תהלים שליקטם בעל נודע ביהודה כנדפס בפראג תקמ"ו, מזמורים ותפילות שיחפלל החולה עצמו וסדר וידוי, ועוד סגולות ותפילות מועילות. בני ברק, הרב א.י. ברנשטיין, תשמ"ז, צו עמ'.
116. חולה אנוש המסרב לקבל טיפול רפואי. הרב צבי שכטר, להרב משה לאם, בתשד"מ. בית יצחק יח, 108-104.
חילוקי דינים מתי כופין אותו להתרפא.
117. אם שם חולי עיקר. רבי משה חלאווה. שו"ת מהר"ם חלאווה, עמ' צה.
ראובן שחלה והוסיפו לו שם יהודה ונתרפא, אין נפקא מינה לענין שטרות באיזה שם יקראו לו. אולם העולם מקפידים שלא לקרא לו בשמו הראשון שנתחייב בו, אלא בשני שהביא את הברכה.
118. ריבוי איסורין לחולה. הרב ישכר שלמה טייכטל, בתרצ"א. שו"ת משנה שכיר, אר"ח, ח"ב, סי' קסה, עמ' שכד-שכו.
ישוב דעת הר"ן ביומא, שריבוי איסורים קלים חמור מאיסור אחד חמור.
119. חיוב מזוזה בבית חולים ובחדר לידה. הרב אליהו בקשי-דורון. אור תורה, רמ, תקנא-תקנו.
מחלוקת אם חדרי בית חולים חייבים, ולכן יתקינו בלי ברכה. דין חדר לידה כחדר שינה ומותר להתקין מאחורי הדלת, אבל אין חובה בכך.
120. סדרי קדימה כשיש מכונת החיאה אחת. הרב מנשה קליין. בשבילי הרפואה ח, טז-כח.
יתקינו בבית החולים שאפשר להשתמש במכונה הפנויה אפילו לטריפה, ויעבירוהו כשיגיע אדם שלם.
121. מרפא הבשם. בריאות וצמחי מרפא למשפחה ולשוחרי בריאות. מומלץ על ידי אישי מדע ורפואה. הרב משה כהן שאולי. אשדוד, מרכז שאולי, תשמ"ו, 344 עמ'. מסודר לפי א"כ שמות הצמחים, עם תמונות.
122. ריפוי צהבת על ידי יונים. הרב משה שטרן. באר משה ח"ח, סי' קכד, עמ' קעט.
אין ספק שמותר, ואין צער בעלי חיים במקום רפואה.

123. חולי צפידנא המתחיל כשיניים ובחניכיים וגומר בכני המעיים. הרב משה שטרן. באר משה ח"ח, סי' צד, עמ' קנא.
במסכת יומא דף פד ע"א נאמר שבא מאכילת פת חמה מדי, ואין זה סותר לנאמר במסכת שבת דף קיט ע"ב, שחמין במוצאי שבת מלוגמא (רפואה).
124. מי שהתחיל להקיז דם ג' ימים רצופים, והיום השני הוא מאלה שאין מקיזים בהם, אם מותר בכל זאת להקיז, מכיון שאין זו התחלה. הרב שלמה מאזוז, להרב חיים חורי. כסא שלמה, או"ח, סי' עה, עמ' סו.
רק בערב שבועות הנזכר בתלמוד יש להחמיר, אבל בשאר הימים הנזכרים בלוחות מותר, ואפילו בחולה שאין בו סכנה.
125. מרפא בסגולות מקובל, שאמר לעקרה לאכול שבועיים רצופים ביצת נבילה. — האם מותר לעקרה לאכול אבקת נחשים, זנב לטאות וערלת הנימול. — האם רופא שניחן במגע יד מרפא, יכול לעשות זאת בשבת. הרב יוסף פנחס. יפה מראה, סי' יט, עמ' רכה-רם.
מותר לאשה עקרה לשמוע למקובלים ולאכול ביצת נבילה עם איזוב, או שתייבש דם ארנבת, לשחקו לעפר ולשתותו עם כעלה. — ראוי שלא לאכול את הערלה, ואיסור חמור לאכול זנב לטאה וכל איסור תורה אחר. — הרופא יכול לרפא חולה שאין בו סכנה במגע ידו, בין בחול בין בשבת.
126. קונטרס תמים תהיה. לכאר על פי חז"ל הפוסקים והמקובלים את מצות התורה להיות תמים באמונת הבורא, והאיסור לפנות כעת צרה לקוסמים, מנחשים, מגידי עתידות ומשתמשים בקבלה מעשית. הרב יעקב משה הלל. ירושלים, אהבת שלום, תשמ"ז, 18, סח עמ'. בסופו תשובת הרב נתן גשטטנר.
127. שאלות הלכה בטיפול פסיכולוגי. הרב יצחק זילברשטיין, לצפורה שני — מנהלת השירות הפסיכולוגי בעיריית בני ברק. אסיא מב-מג, 26-32. ספר אסיא ח, 205-211.
- הטיפול חיוני למניעת סכנות, ויש דרכים לקיימו בלי פגיעה באיסור רכילות ומצות כיבוד הורים.
128. אם חייבים למנוע מאיסורים — מי שאינו שפוי בדעתו. הרב מנשה קליין, להרב יעקב בוסקילא. משנה הלכות ח"י, סי' רכא, דף כזו:-קכת.
חסר דעת המתקרב לנשים במושב הזקנים — יש לשומר מאיסורים, אם אי אפשר להרחיקו לגמרי, מחשש שילך ויהגעל במאכלות אסורות.

129. אמירת האמת לחולה על מצבו. הרב יגאל שפרן. אסיא מב-מג, 16-25. ספר אסיא ז, 23-32.
- לפי סקירת דברי הפוסקים נראה שהעלמת האמת עדיפה. בתגובת פרופ' אברהם-סופר אברהם מחלק בין שני סוגי חולים. קדמה להם בעמ' 5-15: סקירה רפואית עם ביכליוגרפיה. מאת פרופ' שמעון גליק, והקדמה לדיון מאת הרב מ' הלפרין. ספר אסיא ז, 12-22.
130. דינים בחולה קריטי וגוסס. הרב יהודה זרחיה סג"ל. בנתיבי חסד ואמת, תשמ"ז, 28-42.
- מצוה לבקר את החולה מתוך התחשבות במצבו. אפשר לטשטש אותו להקל מכאביו, ובלבד שאין זה מקרב קיצו. מותר לתת לחולה נואש תרופה שספק אם תצילו או תקרב מותו. יש לקרוב המעודד את החולה להיות לידו כשהוא גוסס — ואפילו אם הוא כהן, וכל שכן אם הוא רופא.
131. טלטול גוסס במקום שיש חשש שינוולוהו אם ימות בכית החולים. הרב משה שטרן. באר משה ח"ח, סי' רלט-רמג, עמ' רל-רלח.
- כשאינן כוונתו לקרב מיתתו, אלא לכבודו שלא יתנוול — מותר.
132. חולה מסוכן שנואש מחייו, ולקח סמים שקיצרו את חייו. הרב פנחס ברוך טולידאנו. ברקאי ד, 42-59.
- אין דינו כמאבד עצמו לדעת, ואומרים עליו קדיש. — אסור לקרב בידיים מיתתו של גוסס המעונה ביסורים, ורק כשהרופאים לא הצליחו כנסיונות החיאה, ולדעתם אין לו נשימה עצמית, אזי מותר להוציא מפיו את הצינור בנחת, ומוטב להוציא את התקע מהשקע שבחוק.

יא. ניתוחי מתים

133. שתי תשובות בענין ניתוחי מתים. ד"ר יצחק רפאל. סיני ק, תשלז-תשמח.
- רבי דוד זכות די מודינא מאיטליה (נפטר תרכ"ה) נוטה להחמיר. רבי מנחם נחום פרידמן משטפנשט ברומניה (נפטר תרצ"ג), להרב נחום מרדכי שכטר אב"ד דרבן, — נוטה להקל.
134. ניתוחי מתים. הרב יהושע מנחם ארנברג, להרב יצחק נסים. שו"ת דבר יהושע ח"ד, סי' כד, עמ' לה.
- ניוול המת לא הותר אפילו בפיקוח נפש מידי, כהבנין ציון, ולא כהנודע ביהודה והחת"ם סופר.

135. בענין ניתוחי מתים. הרב אברהם י. כרינקמן. הליכות עולם א, צ-צא. אין להרחיב את המושג חולה לפנינו לסתם חולה השכיח.
136. בענין ניתוחי מתים. הרב דוד גראס מטאב ופרסבורג. זהב שב"א ח"א, סי' ג, עמ' יח-כ.
- סתירת ראיות המיקל וטוען שבתנאים מסויימים מותר לנתח, מפני שאי-הידיעה תביא בסופו של דבר לפיקוח נפש.
137. קבורת אשה עם עוברת בבטנה. הרב משה חלאווה. שו"ת, עמ' קט. אם כבר ישבה על המשכר — צריך להוציאו ממעיה ולקבורו בנפרד עם הנפלים, אבל לא נהגו כן.
138. כשיצא דם מנקבי המת אחרי המיתה, האם מותר לכהן ליטמא לשבעת הקרובים, מכיון שאינו אדם שלם. הרב שמאי קהת הכהן גראס. שבט הקהתי ח"א, סי' שיט, עמ' רלה. הכהן מיטמא לשבעת הקרובים אם יצא דם לאחר מיתה.
139. האם יכולה אשת כהן מעוברת להכנס לאהל המת, כשיודעת בודאי על ידי מכשיר (אולטרא סאונד) שהולד זכר. הרב שמאי קהת הכהן גראס. שבט הקהתי ח"א, סי' שיז, עמ' רלג. אין לעשות את הבדיקה אלא לצורך גדול, ואם עשתה ונתברר שהולד זכר — לא תלך באהל המת, אבל מותרת בדי' אמותיו אם אינה מאהילה.

יב. נשים

140. נשמת אברהם — הלכות חולים, רופאים ורפואה, חלק אבן העזר וחושן משפט. ד"ר אברהם-סופר אברהם. ירושלים, ח. וגשל, תשמ"ז, 18, שעג עמ'. עם פסקים רבים של הגרש"ז אויערבאך שליט"א שמתפרסמים כאן לראשונה, ועם הערות הרב עובדיה יוסף והרב אליעזר יהודה ולדינברג, ומפתחות מפורטים לכל ד"ח השו"ע.
141. פצוע דכא על ידי חולי. הרב שלמה מאזוז. כסא שלמה, אה"ע, סי' יא, עמ' רי-ריב.
- מחלוקת הראשונים אם מיקרי בידי שמים וכשר, ואין לזוז מפסק השולחן ערוך.

142. חיתוך קצת מהכיצים לרפואה למי שאינו מוליד. הרב זכריה מנחם זילבר, להרב יהודה ירחמיאל הלוי גרובר, בתשמ"ג. מאוני צדק, אה"ע, סי' ג, עמ' רצט-דש.
- אפשר להתיר הניתוח על פי שני רופאים האומרים שריפאו בדרך זו והולידו, וידוע שבני ישראל כשרים נרפאו כך.
143. מי שביצתן השמאלית קטנה מהימנית. הרב שלמה מאוז, בתרצ"ב. כסא שלמה, אה"ע, סי' ד, עמ' רא-רד.
- מצטרף לדעת הרב משה הכהן מג'רבה, שיש להקל לו לבוא בקהל ולשאת אשה. יברר אצל רופאים מאיזו סיבה הוקטנה.
144. בדיקת שכבת זרע לרפואה. הרב דוד גראס, לר"מ דוד ברנר, כתשי"ח. זהב שב"א ח"א, סי' יח, עמ' צב-צה.
- חלילה לחפש בזה קולות והיתרים, ובודאי שזה נכלל באיסור.
145. אשה שנשכרה כף ירכה, ואחרי הניתוח אינה יכולה לשמש כדרכה — כי אינה יכולה לכופף רגלה או לשכב על גבה. יש לה כאבים חזקים, ואין סיכויים שתבריא. הרב משה ראובן מוריס עלוש. שערי רחמים, סי' יב, בתוך: שמו ראובן, עמ' תקס-תקסז.
- יש להתיר לשמש שלא כדרכה, בפרט שהם אחרי חמישים וקיימו מצות פריה ורבייה.
146. אשה חולה — ואינה יכולה בשל כך להסיר יפה שער אותו מקום. — חולנית שיראה פן תתעבר, אם יכולה להניח שם לפני התשמיש צמר עד שתתרפא, או שתכבד ביתה בחמין אחרי התשמיש. הרב כלפון משה הכהן, להרב שלמה מאוז, בתרצ"ב. כסא שלמה, יו"ד, סי' נה, עמ' קנג-קנד.
- יש להתיר כשמסירה השער באופן שיכולה, ומדיחה וחופפת היטב. וראה שו"ת דובר שלום (טובים) ח"ג, סי' ד. — אין להתיר באופנים הנזכרים כשרופאים לא קבעו שתסתכן, ורק בטבעת מותר.
147. בדיקת אשה על ידי רופא. הרב מנשה קליין, להרב יצחק הלוי. משנה הלכות ח"י, סי' קכב-קכד, דף ע-עב.
- בבדיקת הרופא באצבע — אין אומרים אי אפשר לפתיחת הקבר בלא דם, נודע ביהודה ולא כהחכמת אדם.
148. טיפול נשים אצל חובש או רופא נשים, גבר אצל רופאה, בעל רופא — באשתו נדה, וסגי נהור הקורא בכף היד — למשש ידי הנשים הבאות אליו. הרב יוסף פנחסי. יפה מראה, סי' כה, עמ' רפה-שא.

על האשה לבקש מאחות להזריק לה במקומות המכוסים. — כחורים התורמים דם או עושים כדיקות רפואיות, ידרשו טיפול על ידי אח. — אח או רופא יכולים לסייע להקים או להשכיב אשה חולה, כשאי אפשר על ידי אשה. — בעל רופא לא יטפל באשתו נדה. בעל חולה יכולה אשתו נדה לשמשו, חוץ מרחיצת פניו, ידיו ורגליו והצעת המיטה. — רופאה יכולה לטפל בגבר שתש כוחו בכדיקות נחוצות. — אשה לא תפנה לסגי נהור הממשש את היד.

149. כשהחתן חלה ולא בא לסעודת הנישואין. הרב יהושע מנחם ארנברג. שו"ת דברי יהושע ח"ה, אה"ע, סי' יב, עמ' נג.
יברכו בכל זאת שבע ברכות, כדעת ערוך השולחן ותבואות שור.

150. בקידושין וגירושין של חרש. הרב שמואל טוביה שטערן. שו"ת השבי"ט ח"ז, אה"ע, סי' ב-ג, עמ' רט-ריד.
תשובה בתשל"ט להרב משה טנדלר על דין פוליקרף לגבי גט חרש, סי' כא-כב, עמ' רלז-רמ.

151. ביטול קידושין על ידי טעות במחלת סרטן וסירוס. הרב שמואל טוביה שטערן. שו"ת השבי"ט ח"ז, אה"ע, סי' ל, עמ' רמו-רמח.
כשיש הכחשות בין הבעל והאשה אם ידעו לפני הנישואין שחלה באיברי הזרע ולא יוליד, נותנים לו תשעים יום לסדר טענותיו לפני בית דין מוסכם, ואם לאו — מותרת לשוק מטעם קידושי טעות.

152. "לקתה חייב לרפאותה". זהר באואר. שעלי דעת ד, 162-169.
גדרי חיוב הבעל ברפואת אשתו, והחילוק שבין רפואה שיש לה קיצבה או שאין לה.

153. חולה רוח שאומר שזנה עם אשת איש, אם צריך לומר לבעלה. הרב מנשה קליין, להרב מרדכי פינסקי. משנה הלכות ח"י, סי' רנח, דף קמח:.
אין צורך לגלות לבעלה, ויש לתלות זאת בדמיונות של חולה רוח.

154. בענין מיאון וכפייה לגט. הרב שלמה שמשון קרליץ. ספר הזכרון (ז'ולטי), תרכט-תרמב.

נישאה בתימן בח עשר וכשעלו לארץ חלה הבעל ומיאנה בו, מכית החולים נמסר שמחלת השחפת שלו נתרפאה ואינו מדבק, הרי הקידושין תפסו עכ"פ מדרבנן, ואין להתירם או לכפותו לגט.

155. פסקים בדבר חליצה פסולה של חתן המהר"ל, איטר שחלץ ברגל ימין. שאלת הרב יוסף קיצנינגן, ותשובות בעל הלבושים, המהרש"א, הרב יהודה ליב סרוואל מוונציה, והרב שמואל ב"ר יוסף יוסקא מבומסלא. ההדיר הרב משה פרידמן. מוריה קעא-קעב, כד-לט. בתוך הדברים מתכררים פרטי דיני איטר, ואם יכול לשנות טבעו.

יג. נזיקין

156. מי שאימץ ילד מוגבל המשמיע בלילה צעקות וקולות משונים, אם יכולים השכנים לעכב. הרב צבי שפיץ. מנחת צבי ח"א, סי' י, עמ' עו-פא.

אין השכנים יכולים לעכב אימוץ ילד אחד, כי דירה נועדה למגורים, ודרך ילדים להרעיש. ילד מוגבל שאי אפשר למונעו מנזקים שגורם לאחרים, יכולים בית דין לכופ שיימסר למוסד מתאים — גם נגד רצון ההורים. — חולים שהרעש מפריע לכריאותם, יכולים לעכב על מפעלים או דירות בהם מקימים רעש, ואפילו הם קדמו למגורי החולה, ורק באזור תעשייה אין החולים יכולים לעכב ולמחות במפעלים.

157. שכנים המעכבים הקמת מרפאת שיניים בבית משותף. הרב צבי שפיץ. מנחת צבי ח"א, סי' ט, עמ' עג-עו.

רפואה היא מצוה, ואין השכנים יכולים לעכב פתיחת מרפאות או בית מרקחת בבית, חוץ מרפואה מונעת כגון רופאי חיסונים או טיפת חלב, שכזה יכולים לעכב.

158. טריפה או חולה שהרופאים החייאשו ממנו, אם מותר לחבול בעצמו. הרב מנשה קליין, להרב שמעון חירארי. משנה הלכות ח"י, סי' רא-רב, דף קיט:-קכ.

אין לקרב מיתת טריפה, אבל בחולה חסר-תקוה אפשר להתפלל עליו שימות ויתקצר צערו.

159. הפרדת תאומי סיאם. הרב שמואל טוביה שטערן, להרב משה טנדלר, בתשל"ח. שו"ת השבי"ט ח"ז, אה"ע, סי' יא-יב, עמ' רכג-רכו. מותר לנתח להציל האחד, ואע"פ שעל ידי זה ימות השני.

יד. מניעת הריון והפלות

160. בעניני מניעת הריון. הרב חיים פנחס שיינברג. מוריה קעא-קעב, מ-נד. איסור הוצאת זרע חמור מאד, ואין לו היתר אלא כשמביא לפריה ורביה. בגלל הפרטים הרבים — יש להתייעץ תחילה עם מורה הוראה.
161. מניעת הריון. הרב שלמה מאזוז. כסא שלמה. יו"ד, סי' מה, עמ' קמג-קמו.
- נתינת מוך לפני התשמיש אסורה בהחלט, ואחרי התשמיש יש לסמוך על המתירים. נתינת טבעת מותרת לכולי עלמא.
162. איסור שתית כוס עיקרין. הרב רון יצחק אייזמן. בית יצחק יט, 361-357.
- להלכה ולא למעשה אין צורך כטעם של הצלה מסכנה להתיר.
163. גולות למניעת הריון. ד"ר דניאל מלאך. אסיא מב-מג, 45-33. ספר אסיא ת, 120-108.
- סקירה רפואית הכוללת דעת הפוסקים כימינו.
164. הגולה המורכבת מול המיני-פיל בהלכה. דוד מירקין. אור הדרום ג, נח-סח; ד, כז-קלח.
- בירור איוו גלולה מועדפת למניעת הריון במקרים מוגבלים כשרב התיר.
165. איסור הפלה קודם ארבעים יום. הרב מנשה קליין, להרב משה שטרן. משנה הלכות ח"י, סי' שיא-שיב, דף קעה-קעט.
- אין להקל לעשות הפלה לפני ארבעים יום — שלא לסכן האשה, וכבר משעת הפקידה יש בעובר חיות ונשמה שאסור ליטלם.
166. נתעברה בזנות וחזרה בתשובה, אם מותרת לשתות סם להמית העובר הממזר. הרב מנשה קליין, להרב ישראל אריה זלמנוביץ. משנה הלכות ח"י, סי' שג, דף קע.
- חלילה להקל באיסור שפיכות דמים, ודברי היעב"ץ דחויים.

טו. הפרייה מלאכותית

167. הזרעה מלאכותית. הרב מנשה קליין, להרב יחזקאל גרובנר. משנה הלכות ח"י, סי' רמ-רמב, דף קלז-קלח:.
- אין להוציא זרע להפקידו כבנק, כי מי יודע אם אכן יוריקוהו לרתם אשתו. גם אם כבר לקחו מצעיר חולה אנוש ואין המנה מספקת. אסור לערב עם זרע נוסף של אנשים אחרים. — הנולד מהזרעה מלאכותית הוא בנו לכל דבר.

168. ולד הנולד מהזרעה מלאכותית. הרב שמואל טוביה שטרן, בתשל"ה-תשל"ח. שו"ת השכי"ט ח"ז, אה"ע, סי' ט, עמ' רכ-רכג. כירור הנושא לגבי ממזרות, טומאת לידה, ומילה לשמונה.
169. השתלה (קלאנינג). הרב שמואל טוביה שטרן. שו"ת השכי"ט ח"ז, יו"ד, סי' כה, עמ' רב-רז.
- ה' הוא יוצר האדם, ולא יפה עושים המדענים המרכיבים זרע האיש כביצי האשה חוץ לרחם, כדי לברוא אדם כדמות מוסר הזרע.
170. הפריית מבחנה. הרב יהושע בן-מאיר. בדרך אפרת 28, 3-5. בסוג החדש של הפרייה הנקרא "גיפט" (GIFT) נראה שאף הרב ולדינברג יודה שמותר, והבן מתייחס אחרי אמו.
171. תינוק מבחנה. הרב משה שטרנבוך. בשבילי הרפואה ח, כט-מא. יש לאסור מחמת חששות חמורים, וכן השיב הגר"י קנייבסקי. כירור דין ביצוע הפלה לנכרית.

מפתח המחברים

ברייש, ר' שאול 6	אבא שאול, ר' בן ציון 10, 112
ברינקמן, ר' אברהם 135	אביטל, ר' משה 113
גולדברג, ר' זלמן נחמיה 15	אברהם, אברהם-סופר 101, 129, 140
גורן, ר' שלמה 97, 109	אייזקזון, ר' מאיר 6
גליק, שמעון 129	אייזמן, ר' רון יצחק 162
גראוס, חיה 101	אייזנטל, ר' פנחס אליהו 105
גרס, ר' דוד 7, 78, 136, 144	אייזנשטיין, ר' דוד מאיר 95
גרס, ר' שמאי קהת 22, 48, 50	אליהו, ר' מרדכי 100
52, 58, 68, 73, 138, 139	אלישיב, ר' יוסף שלום 3
גרסמן, ר' ישראל 24	ארנברג, ר' יהושע מנחם 57, 134, 149
גשטטנר, ר' נתן 108, 126	
	באואר, זהר 152
דבורקין, ר' זלמן שמעון 111	בייער, ר' חיים שמואל זאב 19
דבליצקי, ר' שריה 110	במברגר, ר' יצחק דב 62
ר' דוד טבל מליסא 82	בן-מאיר, ר' יהושע 170
	בקשי-דורון, ר' אליהו 119

- מאזוז, ר' שלמה 8, 71, 85, 94, 124,
141, 143, 161
מאיר, יאיר 26
מהרש"א 155
מודינא, ר' דוד זכות די 133
מירקין, דוד 164
מלאך, דניאל 163
מצגר, ר' יונה 65, 66
נבנצל, ר' אביגדור 46
נויברט, ר' יהושע ישעיה 37
נשר, ר' בן ציון 64, 99
סגל, ר' יהודה זרחיה 130
סומר, ח' 101
סרוואל, ר' יהודה ליב 155
עלוש, ר' משה ראובן 145
פאפו, ר' אליעזר 69
פיריה, ר' משה 81
פלדברגר, ר' יחזקאל 41
פנחס, ר' יוסף 31, 47, 125, 148
פרידמן, ר' מנחם נחום 133
פרידמן, ר' משה 155
צינר, ר' גבריאל 16
קורמן, אברהם 18
קיצנינגן, ר' יוסף 155
קליין, ר' מנשה 70, 72, 75, 79, 80,
86, 88, 92, 93, 120, 128, 147,
153, 158, 165-167
קרליץ, ר' נסים 108
קרליץ, ר' שלמה שמשון 154
הורביץ, ר' אברהם דוד 12
הלברשטם, ר' יקותיאל יהודה 9
הלל, ר' יעקב משה 126
הלפרין, ר' לוי יצחק 39
הלפרין, ר' מרדכי 4, 46, 101, 129
וונגר, ר' שמואל 103, 104, 108
וייס, ר' אשר זליג 49
וייס, ר' יצחק יעקב 6
וייס, שמואל 98
וינטר, ר' אלימלך 15, 18, 37
ולדינברג, ר' אליעזר יהודה 107, 140
ולדנברג, ר' שמחה בונם 38
זילבר, ר' מנחם זכריה 60, 87-89, 143
זילברשטיין, ר' יצחק 36, 127
חלאווה, ר' משה 117, 137
טולדינו, ר' פנחס ברוך 132
טייכטל, ר' ישכר שלמה 118
טל-אור (טרטנר), עלי 51
טנדלר, ר' משה דוד 21, 76, 100
יגל, ר' יהושע 1, 2
יוסף, ר' עובדיה 13, 35, 110, 140
ישראלי, ר' שאול 100, 102
הכהן, ר' כלפון משה 71, 146
כהנוב, ר' אלעזר 43, 106
לאו, ר' ישראל מאיר 44
לבוש 155
הלוי, ר' חיים דוד 109
לויך, ר' אהרן 114
לנדא, ר' יחזקאל 115

שטרן, ר' שמואל טוביה 67, 150,	רובינשטיין, ר' אלטר אליהו 29
169, 168, 151	רוטשילד, משה 36
שטרנבוך, ר' משה 171	רון, ר' אברהם 37
שטרסר, ר' בן ציון 45	רייסנר, ר' אברהם 96
שינברג, ר' חיים פנחס 160	רפאל, יצחק 133
שכטר, ר' אלימלך 25	
שכטר, ר' צבי 116	
ר' שמואל ב"ר יוסף יוסקא 155	שאולי, ר' משה 121
שמידט, ר' רפאל צבי יהודה 42	שור, ר' צבי ג' 5
שנבלג, ר' שרגא פייביש 6	שטיינברג, אברהם 105
שניאורסון, ר' מנחם מנדל 17	שטיינברג, ר' משה 63
שפיץ, ר' צבי 156, 157	שטרן, ר' משה 11, 14, 23, 27, 28,
שפיצר, ר' אברהם 40	30, 33, 34, 53-56, 59, 61, 74,
שפרן, ר' יגאל 129	77, 84, 90, 91, 122, 123, 131

מפתח העניינים

אבלות 91; אבעבעות 11; אוזניים 51; אולטרה סאונד 139; אונס 19; איטר 6, 68, 155; אימוץ 156; איסור 75-77, 118, 125, 128; אם 92; אשכים 143, 142.

בדיקת זרע 144; ביקור חולים 114, 130; בישול 28-32; בית חולים 47, 119, 120, 131; בית כנסת 25; בית כסא 74; בית ספר 11; בן דעת 43; בקבוק 33; ברז 28; בריא 29, 30; ברכה 77; ברכת המזון 24, 52; בשר בחלב 70, 71.

גבס 13; גברים 148; גוסס 130-132; גירגור 56; גירושין 150, 154; גלולות 163, 164.

דם 79-83, 124, 138, 147.

הגומל 14; הזרעה מלאכותית 167-171; הפלות 165, 166, 171; הקות דם 124; השתלות 97-112, 169.

וסת 78, 79.

זנות 153, 166; זקן 24, 113; זריקה 35, 92, 148; זרע 160, 167-171.

חרר לידה 119; חולים 114-132, 140; חולשה 31; חזרה 45; חלב 77;
חליצה 155; חנוכה 67; חרש 150; חשמל 26; חתן 149.

טבילה 84-86; טבע 21, 42, 72; טבעת 161; טומטום 69; טחורים 81;
טלטול 27, 131; טיפת חלב 157; טריפה 91, 158.

יבלת 86; יולדת 14, 36, 59, 60, 62, 85; יום 85; יום טוב 48, 53-56; יום
כיפור 37, 57, 61-66; יוניים 122; יוצא דופן 38, 80; יחוס 167, 170; יין 50.

כבד 101, 106-109; כדורים 22, 56, 78; כהן 11, 130, 138, 139; כיבוד אב
93, 127; כליות 110; כסא גלגלים 25, 26; כפיה 116, 154.

לב 100-108; לחץ דם 34.

מאבד עצמו 132; מאורר 27; מבחנה 170, 171; מברשת 33; מגילה 68,
69; מגע יד 125; מוות 97-99, 101-112; מוח 97, 99, 101; מזוזה 119;
מחט 54; מיאון 154; מילה 38, 87-89, 168; מינקת 80; מכה 81, 82; מכונת
החייאה 120; מכשירים 39, 55; ממזר 166, 168; מנין 14; מניעת הריון 146,
160-164; מעוברת 34, 57, 60, 79, 92, 137, 139; מצה 52; מצטער 41;
מראית עין 70; מרפאה 157; משוגע 128, 153; משחה 53.

נדה 78-86, 147, 148; נטילת ידיים 13; ניקוי 54; ניתוח 9, 91, 142, 145;
ניתוחי מתים 133-136; נכרים 30, 31, 33, 44, 45, 47, 77, 106, 111, 112,
171; נסיעה 45, 46; נשיאת כפים 11; נשים 147, 148, 150-155.

סגולות 42, 50, 125, 126; סודיות 11, 129; סומא 12, 67, 94, 148; סופר
68; סחיטה 33; סיכה 95; סירוס 83, 151; סכנה 16-18, 21, 49, 72-74;
ספק 17, 18.

עין 111, 112; עישון 73.

פדיון הבן 90, 91; פולגיגרף 150; פחות מכשיעור 31, 63-65; פיקוח נפש
21-25, 37; פסח 53, 75; פסיכולוגיה 127; פצוע דכא 141-143; פריקות 51.

צבא 20; צביעה 34; צהבת 122; צואה 9, 10; צום גדליה 61; צמחי מרפא
121; צפדת 123.

קבורה 137; קטן 15; קידוש 22, 23; קידושין 150, 151; קימה 94; קמיע
42; קצר רואי 10; קריאת שמע 9, 11; קריאת התורה 12, 38.

רופא 1-5, 11, 45-47, 87, 88, 140, 147, 148, 157; רחיצה 53; רחם 83;
רישומים 2, 39; רכילות 127; רעש 156; רצה והחליצנו 24.

שכועות 124 ; שביעית 95, 96 ; שבע ברכות 149 ; שבת 15-51, 67, 88, 89, 125 ; שחיטה 32 ; שחפת 154 ; שיניים 157 ; שיעול 50, 76 ; שיער 146 ; שיתוק 7, 8 ; שכנים 156, 157 ; שכר 1, 2, 44 ; שלשול 52 ; שמות 38, 117 ; שמן 50, 53, 95 ; שתן 34.

תאומי סיאם 159 ; תורה 93 ; תינוק 53, 87-89 ; תלמיד חכם 94 ; תמים תהיה 126 ; תענית 38, 57-66 ; תעשייה 156 ; תפילה 9, 115, 158 ; תפילין 6-8 ; תרופות 74-77, 96, 130 ; תשמיש 154 ; תשעה באב 57, 59, 60.

טלטול גוסס למניעת ניוול המת

לכבוד העורך,

אבקש להעיר על דברי "מפתח מוער", לעיל עמ' 412-442. מובא שם בעמ' 432 סעיף 131, כדלהלן:

"טלטול גוסס במקום שיש חשש שינוולוהו אם ימות בבית החולים. הרב משה שטרן. באר משה ח"ה, סי' רלט-דמג, עמ' רל-רלח."

תמהתי מאד למקרא הרברים הללו, שהרי מקובלנו ייהרג ולא יעבור כדי שלא להרוג אפילו גוסס* וכאן מתירים להרוג כדי "להצילו" מניוול? אכן לאחר העיון במקור רווח לי. המחבר שליט"א יוצא חוצץ נגד אלו האומרים כך.

אבקשכם לפרסם מכתבי זה, ע"מ לתקן הדבר.

בכבוד רב,

הרב שמעון שטרן

* הלכה למעשה, האמור כאן אינו מדוייק כלל. הגרש"ו אויערבאך זצ"ל ויבל"א הגר"ש וואזנר שליט"א התירו במפורש הזות גוסס בחדר המיון כדי לאפשר טיפול חיוני בחולה אחר (אסיא נה יד, ג), עמ' 43-45, עיי"ש).

מכאן שעל טלטול גוסס לא נאמר "ייהרג ואל יעבור". — העורך.